

УДК 327.5[(1-622):(581)]

Військова операція НАТО в Афганістані: вихід за межі традиційної зони відповідальності

Сергій Чирков,
аспірант кафедри міжнародних відносин
Одеського національного університету
ім. І. І. Мечникова

Стаття присвячена дослідженню участі країн НАТО в антитерористичній операції в Афганістані, яка здійснюється за межами традиційної для Альянсу територіальної зони відповідальності. Висвітлено основні чинники, що гальмують її успішне проведення, та розглянуто можливі варіанти подальшого розвитку подій. Робиться висновок щодо необхідності проведення міжнародної конференції щодо Афганістану із залученням усіх сторін, зацікавлених у ліквідації конфлікту.

Ключові слова: НАТО, США, боротьба з тероризмом, міжнародна коаліція, територіальна зона, таліби, Афганістан.

The article describes the participation of NATO members in counter-terrorist operation in Afghanistan, which takes place outside the traditional NATO area of territorial responsibility. The basic factors that impede its successful conduct are outlined; possible options for further developments are considered. The author made the conclusion on the need for an international conference on Afghanistan with participation of all concerned in dealing with the conflict parties.

Keywords: NATO, USA, fighting terrorism, the international coalition, territorial zone, Taliban, Afghanistan.

Експерти, які розробляли нову Стратегічну концепцію НАТО, запропонували визнати можливість виникнення загроз далеко від кордонів НАТО, на які Альянс повинен бути готовим швидко відреагувати, розгорнувши свої сили за межами своєї традиційної територіальної зони. У той же час експерти рекомендували обмежити зобов'язання Альянсу,

визнавши, що НАТО є регіональним блоком і не може вирішувати всі світові проблеми. В умовах перегляду рекомендацій щодо підтримки розгортання військ за межами географічних кордонів НАТО, війна в Афганістані стала для Альянсу ключовим питанням у справі його трансформації. Афганський конфлікт нині досяг критичної стадії і потребує якнайшвидшого розв'язання; це буде головною перевіркою того, чи зможе НАТО впоратися з великомасштабними операціями поза зоною своєї відповідальності.

У вчених-міжнародників не склалося спільної думки щодо антитерористичної операції країн НАТО в Афганістані як війни з міжнародним тероризмом. Майже через десять років після початку війни західні дослідники знову звертаються до основного питання: в чому ж полягала мета операції? Якщо йдеться про боротьбу з тероризмом, то чому, на їх думку, США і НАТО немає в Ємені, Сомалі, Пакистані, які все частіше дають притулок терористам? Або ж, вважають вони, війна в Афганістані насправді спрямована на боротьбу з повстанцями, які протистоять уряду Хаміда Карзая? Вибравши собі за мішень Талібан, натовські сили під орудою США перетворили його на повстанську „армію”, яку розпочало підтримувати населення Афганістану [5].

Афганська стратегія Президента США Б. Обама, яку підтримали країни НАТО, останнім часом стала піддаватися гострій критиці. Одні дослідники вважають, що вона від початку не мала шансів на успіх і її не треба було застосовувати, інші – що вона вже повністю себе вичерпала та потребує заміни на іншу. Деякі політологи навіть дотримуються думки, що значення Афганістану для США у боротьбі зі світовим тероризмом переоцінюється, і Афганістан не відіграє вирішальної ролі для майбутнього США, їх національної безпеки та не становить нічого особливого для самих терористів [6].

У зв'язку із зростанням втрат західного контингенту, збільшенням сил і активністю талібів, падінням популярності та прийняття населенням влади президента Афганістану Хаміда Карзая, західні уряди, які направили війська до Афганістану, все більше стурбовані тим, як знайти вихід з цієї проблемної ситуації [2]. У міжнародному аспекті актуальним стає питання виведення військ Альянсу з Афганістану. Такі умови неминуче стимулювали підвищений інтерес до афганської проблеми у політичній літературі, особливо з прийняттям Нової стратегічної концепції НАТО, де йдеться про використання досвіду операцій НАТО в Афганістані для ефективного управління кризами.

Метою нашого дослідження є вивчення проблеми проведення антитерористичної операції НАТО в Афганістані, яка проходить за межами її територіальної зони. Виходячи з цього, автор ставив перед собою завдання висвітлити основні чинники, що гальмують процес антитерористичної операції, провести аналіз стратегії збільшення в Афганістані військового контингенту США і НАТО та розглянути можливі

Сергій Чирков

варіанти подальшого розвитку подій в країні з урахуванням виведення натовських військ. Це дасть можливість осмислити окремі методологічні підходи при здійсненні досліджень проблем модернізації організації Північноатлантичного договору у світлі його Нової стратегічної концепції, яка передбачає боротьбу з новими викликами, зокрема, з тероризмом, за межами територіальної зони НАТО.

Війна в Афганістані, за даними американських дослідників, безумовно завдала шкоди єдності НАТО. У багатьох членів НАТО немає впевненості у доцільності цієї місії, оскільки вона від початку була задумана помилково, погано спланована і невдало реалізується. У європейських членів НАТО інше, ніж у США, уявлення про загрози, які виходять з Афганістану, Іраку, Близького Сходу чи Пакистану. Ця місія, без сумніву, зменшила солідарність НАТО, здатність організації діяти злагоджено, а також довела, що окремі країни НАТО можуть не тільки не повністю підтримати місію НАТО, але й вийти з неї, що небезпечно для майбутнього Альянсу. Крім того, місія в Афганістані реалізується за рахунок військового та фінансового внеску в оборону територій країн НАТО, у зв'язку з чим більша частина оборонних бюджетів, навіть в умовах їх скорочення в процентному відношенні до ВВП, спрямовується не на інвестиції в оборону території, а на підтримку операцій в Афганістані [4].

Окремі західні науковці вважають, що для досягнення успіху в Афганістані і збереження репутації НАТО необхідно ліквідувати розбіжності між цілями Альянсу і методами, які ним застосовуються. До них належать: відведення, що дозволяють військам ухилитися від участі в бойових діях; недостатня підготовка і фінансування афганських служб безпеки; невизначеність регіонального підходу, згідно з яким НАТО має приділяти увагу лише Афганістану, тоді як лідери Талібану та Аль-Каїди перебувають у Пакистані; нерозуміння суті основної стратегічної загрози, що дозволяє Європі відмовитися розпочати інтеграцію роботи НАТО і ЄС з боротьби з тероризмом (НАТО в Афганістані, а ЄС на своїй території); прийняття рішень на основі консенсусу усіма 28 членами НАТО після їх тривалого обговорення; спроба проводити реформи без урахування політичних реалій сучасності. Нова Стратегічна концепція Альянсу має враховувати політичну реальність, яка досить швидко змінюється в Афганістані, а члени НАТО повинні розуміти, що якщо стосовно Афганістану відбудеться розкол, то варіант майбутнього, який передбачається Стратегічною концепцією Альянсу, ніколи не настане [8].

Обійнявши посаду Генерального секретаря НАТО, А. Ф. Расмуссен своїм головним пріоритетом назвав врегулювання конфлікту в Афганістані, який не повинен знову стати центром міжнародного тероризму. Він заявив про необхідність зміни НАТО своєї стратегії в Афганістані, підкресливши, що альтернативи розширенню військових дій проти Талібану немає. На його думку, тільки після їх закінчення можна буде концентруватися на допомозі щодо відновлення і створення нової цивільної інфраструктури в країні.

А. Ф. Расмуссен висловився за переговори з окремими поміркованими групами в лавах радикального ісламського руху Талібан, що б дало сподівання на примирення афганського суспільства.

Іншим важливим завданням А. Ф. Расмуссен назвав досягнення домовленості між НАТО і Євросоюзом, яка дозволила б взаємодіяти в Афганістані міжнародним силам ISAF з поліцейськими контингентами з європейських країн. Мета операції, на думку Генсека, буде досягнута тоді, коли афганські силові структури стануть спроможними самостійно забезпечувати безпеку в країні [3].

Президент США Б. Обама ухвалив рішення про додаткове направлення до Афганістану 30 тисяч американських військовослужбовців, розраховуючи при цьому і на підтримку союзників з НАТО. Передбачалося, що значна частина цих військ буде вирішувати завдання з інструктажу афганських органів безпеки, а кожна натовська частина повинна буде взяти шефство над партнерською частиною афганської армії. Американська доктрина також передбачала, що на цей перехідний період в першу чергу необхідно посилити частини, які ведуть боротьбу з повстанцями в південних і східних районах, а також в афгано-пакистанському прикордонні. Б. Обама вирішив фактично підкріпити ту нову стратегію США щодо Афганістану і Пакистану, яка будується на концепції „АфПак”, що включає сприйняття Афганістану та Пакистану як одну зону дій. Для досягнення успіху військові дії проти повстанців повинні супроводжуватися великою фінансовою допомогою урядові Пакистану в обмін на активні дії проти талібів на своїй території, а також включенням до пулу консультантів і учасників врегулювання таких традиційно важливих гравців для Афганістану, як Росія, Китай, Індія та Іран. Мета Б. Обами полягала в тому, щоб досягти достатнього рівня стабільності афганського уряду і підвищити професійний рівень його сил безпеки, аби в подальшому вони самі могли вести війну, а США і НАТО змогли залишити Афганістан.

Аналізуючи запропоновану США стратегію значного збільшення військового контингенту, зарубіжні дослідники відзначають, що нині Афганістан більше не є основною операційною базою Аль-Каїди, як це було 2001 рік. Угрупування перенесло свої бази в Пакистан, Ємен, Сомалі та інші країни. Тому позбавлення Аль-Каїди баз в Афганістані не вирішує проблеми її поширення і може розглядатися як другорядна стратегічна мета. Основною ж стратегічною метою має бути створення стратегії виходу, заснованою на врегулюванні конфлікту шляхом переговорів з талібами і створенні коаліційного уряду [11].

З 28 країн НАТО тільки США, Велика Британія, Данія, Канада, Нідерланди, Польща, Румунія і Франція надали досить великі контингенти, не обтяжені різними заувагами, котрі не дозволяють військам брати участь в усіх видах операцій проти повстанців. Крім того, Нідерланди і Канада висловили намір вже найближчим часом почати виведення своїх військ.

Сергій Чирков

Слід зазначити, що військові операції в Афганістані стають все активнішими. Та значного успіху вони не забезпечують. Це пояснюється тим, що Талібан посилюється, корупція в уряді президента Хаміда Карзая не зменшується, неготовністю афганців після відходу іноземних військ взяти на себе функції із забезпечення власної безпеки, позицією багатьох сільських старійшин, які не бажають підтримувати ані Хаміда Карзая, ані коаліцію, жорсткими правилами застосування збройної сили, які заважають західним військам максимально задіяти свої сили і засоби проти ворога в ситуаціях, коли може бути завдано шкоди цивільному населенню [16]. Крім того, перед НАТО постала проблема взаємодії з афганською ісламською спільнотою, котра не схвалює присутність в країні військ НАТО. Для вирішення проблеми слід більше використовувати іслам для участі афганського народу у „війні з тероризмом”, який представлений рухом Талібан. Цьому можуть посприяти мусульманські країни, якщо вони погодяться надавати військову та матеріальну допомогу, необхідну для фінансування і підготовку афганської армії, та брати участь у програмах розвитку освіти і охорони здоров'я [13].

На міжнародній конференції з проблеми стабілізації Афганістану, яка відбулася в січні 2010 року в Лондоні, обговорювалися проблеми розвитку Афганістану, процес поступової передачі афганським властям контролю за безпекою країни і перспективи національного примирення. На конференції було схвалено відповідний план НАТО і країн-партнерів [7]. В ході міжнародної конференції про майбутній устрій Афганістану в Кабулі в липні 2010 року було намічено термін, а саме 2014 рік, до кінця якого забезпечення безпеки на території країни перейде під контроль афганських силових структур [1].

На саміті глав держав-членів НАТО в листопаді 2010 року в Лісабоні лідери країн Альянсу підтвердили, що строком виведення військового контингенту буде 2014 рік. Підкреслювалося, що Альянс продовжуватиме відстежувати забезпечення безпеки Афганістану й після 2014 року та зв'язатися з ситуацією на місцях на кожному етапі перехідного періоду, який розпочинається з липня 2011 року. У той же час, головне питання, чи буде продовжуватиме НАТО бойові дії при неможливості афганських військ до 2014 року самостійно протистояти Талібану, чи Альянсу слід задіяти якийсь інший план, не було вирішене [15].

Афганці живуть у стані мінливої лояльності до Кабулу, і це єднання завжди було епізодичним. Справжньою проблемою є і сам тип афганського управління, а тому вкрай важливо визнати, що Афганістан не може управлятися централізовано, він може тільки „спрямовуватися” з центру. У цьому й полягає суть багатьох невдач західного альянсу, які засвідчили нерозуміння сутності Афганістану. У цій країні необхідно домовлятися з місцевими силами в кожному регіоні – з талібами, з польовими командирами різних кланів, з групами етнічних меншин, а також встановлювати відносини з сусідніми країнами. В Афганістані необхідно

подбати про міцні державні та військові інститути, провівши федеральну реформу, яка остаточно позбавить центр влади і віддасть її окремим конкретним силам на периферії. Захід повинен визнати, що обрана ним стратегія провалилася, оскільки наголос робився переважно на зміцненні Кабула, тоді як нова стратегія має передбачати створення, оснащення та фінансування справжніх центрів влади в провінціях, здатних виконувати цілеспрямовану роботу з прихильниками Талібану [9; 12].

Миротворчі операції поза зоною відповідальності НАТО потребують все більших витрат, а фінансові труднощі, які нині переживає Альянс, можуть безпосередньо позначитися на проведенні цих операцій. Європейські уряди понад усе ставлять соціальне благополуччя своїх країн, включаючи фінансування власних збройних сил, і вже з великими труднощами готові терпіти бойові втрати. Лише деякі європейські країни вірять, що перемога в Афганістані, тобто ліквідація Аль-Каїди і Талібану, необхідна для їх безпеки, проте не хочуть, щоб НАТО постраждала через нездатність домогтися свого в Афганістані.

У країнах-членах НАТО точаться непрості дискусії щодо того, якою має бути подальша стратегія західної коаліції в Афганістані. Незважаючи на всі офіційні заяви, війна в цій країні вже давно перестала бути війною з міжнародним тероризмом. США і НАТО навряд чи досягнуть тут успіху і забезпечать Афганістану справжню стабільність. У той же час окремі перемоги урядових військ у військових операціях, налагодження контактів з помірними талібами та створення якогось уряду національної згоди могли б зробити ситуацію більш керованою.

Варіанти подальшого розвитку подій в Афганістані суперечливі, у зв'язку з чим досить складно обрати будь-який з них. Європейці віддають перевагу варіантові з швидким виведенням всіх військ, особливо не піклуючись про подальші наслідки цього. США теж починають відчувати зростання тиску сил, які вимагають швидкого завершення операції. Канада, Нідерланди, Польща, Австралія та деякі інші країни або виводять свої війська, або починають сумніватися в необхідності своєї участі в афганській війні. Коли ж члени коаліції просто підуть з Афганістану, не залишивши країні і регіону жодних перспектив, то це буде повний провал в плані глобальної політики та зведе нанівець саме політичне обґрунтування присутності США і НАТО з 2001 року. До влади в Афганістані можуть повернутися таліби, і тоді цілком ймовірний вихід конфлікту за межі країни та загроза поширення ісламського екстремізму серед мусульманських країн Середньої Азії.

Проте ситуація в Афганістані ще може змінитися; ще не розіграна карта впливових місцевих лідерів, які зможуть стати опорою для зусиль США і НАТО. В цих умовах актуальним є питання проведення міжнародної конференції, в якій би взяли участь представники країн-сусідів Афганістану, членів Ради Безпеки ООН, Євросоюзу і НАТО, а також у тій чи іншій формі Талібан і деякі афганські польові командири.

Сергій Чирков

Керівництво політичним врегулюванням афганського конфлікту могла б здійснювати ООН та її Місія зі сприяння Афганістану. Завданням такої конференції було б затвердження міжнародного статусу Афганістану у якості нейтральної держави, влада якої повинна пообіцяти утримуватися від будь-якої підтримки міжнародного тероризму. Тільки таке рішення, яке передбачає повне виведення іноземного контингенту за винятком обмежених сил для надання військово-технічної допомоги, буде здатне задовольнити Пакистан, Індію, Іран, Китай і Росію. Крім того, Пакистан повинен взяти на себе зобов'язання припинити підтримку ісламістських пуштунських формувань в обмін на визнання Афганістаном кордону, який нині існує. Інтенсифікація військових операцій повинна бути замінена на інтенсифікацію цивільних програм, які тепер унеможлиблюються нестабільністю, яка ще посилюється через присутність в країні натовських сил [14; 10]. Проблема полягає в тому, щоб визначити, наскільки важливий Афганістан для глобальної американської стратегії, а також для сучасної НАТО, яка, згідно з Новою стратегічною концепцією, має запобігати кризам, врегульовувати їх та стабілізувати постконфліктні ситуації за межами своїх територій.

Література:

1. Афганские полиция и армия получают самостоятельность в 2014 году / [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/power/2010/07/20/702182.html>
2. **Волков В.** НАТО в Афганистане: за восемь лет цели не достигнуты / В. Волков [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,4771477,00.html
3. **Гуца С.** Новый глава НАТО Расмуссен требует реформы сил альянса / С. Гуца [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4534558,00.html>
4. **Озолиньш А.** Будущее НАТО решится в Европе / А. Озолиньш [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ir.lv/2010/4/15/nato-naakotne-izshkjirsies-eiropa>
5. **Сингх Д.** Марш безрассудства в Афганистане / Д. Сингх [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/jsingh5/Russian>
6. **Шорич М., Волков В.** США приступают к массовой накачке сухопутных сил в Афганистане / М. Шорич, В. Волков [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,4963186,00.html
7. **Яновская М.** Международная конференция по Афганистану: Вывести войска, амнистировать талибов и дать еще денег / М. Яновская [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ferghana.ru/article.php?id=6450>

8. **Abshire D.** In Afghanistan, NATO is fighting for its life / D. Abshire [Electronic library]. – Available on the web at: <http://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2009/1217/In-Afghanistan-NATO-is-fighting-for-its-life>

9. **Cardini F.** Afghan Great Game / F. Cardini [Electronic library]. – Available on the web at: http://www.europaquotidiano.it/dettaglio/119551/great_game_afghano

10. **Fichtner U.** The Risk of Failure in Afghanistan and Iraq / U. Fichtner [Electronic library]. – Available on the web at: <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,707279-2,00.html>

11. **Friedman G.** The 30-Year War in Afghanistan / G. Friedman [Electronic library]. – Available on the web at: http://www.stratfor.com/weekly/20100628_30_year_war_afghanistan?utm_source=GWeekly&utm_medium=email&utm_campaign=100629&utm_content=readmore&elq=850eed2dab8740ca9acce2b01a7313

12. **Graw A.** Buy yourself the enemy when you can not win/ A. Graw [Electronic library]. – Available on the web at: <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article8763089/Kauf-dir-den-Feind-wenn-Du-nicht-siegen-kannst.html>

13. **Merhi I.** Involvement in the new Afghan war / I. Merhi [Electronic library]. – Available on the web at: <http://www.alkhaleej.ae/portal/6138cfd1-6ac0-4627-8014-a032252a1c0c.aspx>

14. **Quiles P.** Afghanistan: France must withdraw its contingent / P. Quiles [Electronic library]. – Available on the web at: http://www.lemonde.fr/idees/article/2010/07/27/afghanistan-la-france-doit-retirer-son-contingent_1392442_3232.html

15. **Weitz R.** The NATO Summit's Unanswered Questions / R. Weitz [Electronic library]. – Available on the web at: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/7130/global-insights-the-nato-summits-unanswered-questions>

16. **Welch W.** Doubts about U.S. tactics shadow war in Afghanistan / W. Welch, J. Michaels [Electronic library]. – Available on the web at: http://www.usatoday.com/news/world/afghanistan/2010-07-21-1Aafghanwar21_CV_N.htm